

Miten median historia kirjoitetaan?

Jokaisella näyttää olevan oma tarinansa mediasta. Yksi sijoittaa sen narratiiviseen kehykseen, jossa on selkeä alku, keskikohta ja loppu esimerkiksi inhimillisen tietoisuuden synnystä postmodernin subjektin hajanaisuuteen. Toinen taas näkee median tarinan tässä ja nyt, huolena konvergoitumisen seurauksista. Median historian kirjoittaminen on paitsi tutkijoiden, myös akateemisen opetuksen dilemma. Erityisen ajankohtainen se on teollistuneen maailman nopeutuvassa teknisten innovaatioiden kierteessä. Tietokoneiden kehityksen alkuvaiheet – noin viisikymmentä vuotta sitten – näyttäytyvät historiana, puhumattakaan esimerkiksi kännyköiden ”palikkamaisten” esimuotojen muuntumisesta lähes aistinten jatkeiksi. Miten pitkälle median esihistoria ulottuu ja mitä tuosta kehityksestä tulee omaksua mediaopinnoissa? Miten tehdä mediahistoria niin eläväksi, että se inostaa ja se ymmärretään moninaisiksi käytännöiksi, jotka eivät ole kronologisia, vaan pikemmin paralleelisia, limittäisiä ja verkostuvia?

Historian esittämisessä ongelmallisia ovat kytkökset aikoihin ja paikkoihin. Historia ymmärretään välttämättä ja ensisijaisesti kokemuksena oman paikantamisen näkökulmasta, esimerkiksi suomalaisten kansallisesta näkökulmasta tai sukupuolen näkökulmasta. Historian kategoriat vuosilukuineen ja -satoineen näyttäytyvät ajan metaforina, koordinaatistoina, janoina ja käyrinä. Postmodernin ajan on sanottu unohtavan suuret kertomukset. Se materialisoituu pahimmillaan kaaoksena, jossa ”kaikki käy”. Parhaimmillaan postmoderni näkökulma voi kuitenkin kyseenalaistaa elitististen kulttuurimuotojen ja populaarikulttuurin keino-tekoisia rajoja.

Mediahistorian opetuksen on vastattava nykyihmisen tiedostamisen tarpeisiin ja pystyttävä aukaisemaan linjoja, jotka kuvaavat analyttisesti esimerkiksi puheen kehittymistä erimuotoisina medioitumisina, mediavälitteisinä puhekäytäntöinä. Puhekäytäntöiksi voidaan ymmärtää niin alkuihmisten ensimmäiset sosiaalisten merkitysten välitystilanteet kuin sarjakuvien puhekuplatkin. Mitkä ovat näiden esipuheellisten ja nykyisten puhekäytäntöjen yhteiset piirteet? Voiko mediahistoriasta kertoa ilman teesien naulausta tai samojen tarinoiden toistuvaa välittämistä? Voiko erilaisia tarinoita, esimerkiksi välinehistorioita, mentaalihistorioita tai teknologiapohjaisia kertomuksia kilpailuttaa ja panna keskustelemaan toistensa kanssa?

Tarinamuoto on ollut historian kirjoittamisen pääasiallinen välitysmuoto, ja käytännön opetustilanteissa tarinoiden kertominen näyttäytyy usein edullisena ja kelpoisena esitystapana, joka vastaa kuulijoiden odotuksia. Tarinamuoto on samalla myös mediakulttuurin historian opetuksen kahle, sillä tarina on luonteeltaan sulkeutuva, eikä näin salli historiaan oleellisesti kuuluvien aukkojen ja mur-

tumien huomioimista. Tarinamuoto on kytköksissä valtaan, ja sen yhteydessä on kysyttävä: kenen tarina, kenen näkökulma? Esimerkiksi naisten historian "löytäminen" on edellyttänyt tarinamuodon hylkäämistä, tavallaan historian "toisin toistamista".

Luento mediana

Mediakulttuurin historian opetus on myös teknologiaa ja mediakulttuuria itsessään. Luento on Marshall McLuhanin määritelmän mukaan "kuuma" väline, joka antaa pienet mahdollisuudet osallistumiseen. Luento kuumana välineenä sulkee pois, tarjoaa valmiiksi suodatettuina ja valikoituina historian faktoja, vuosilukuja ja nimiä eikä perinteisesti vaadi osallistumista. Luento on sidottu aikaan: tietyt kellonajat ilmoittavat, milloin se alkaa ja mikä on sen kesto. Luennon sisältö on jaksoteltu käytettävissä olevan ajan mukaan. Luento paikantuu, se on kohdeviestintää, ainutkertainen, toistumaton tilanne tietyssä tilassa. Luentosali tilana rajaa ja kehystää luennolle osallistuvia ja välittää myös opetuksen perinnettä aina antiikin amfiteatterin muodosta lähtien. Perinteinen mediahistorian luento käyttää välineinään puhetta, kirjoitusta ja kuvaa. Viime vuosikymmenien aikana informaatioteknologian kehitys on vaikuttanut myös opetukseen. Apuvälinevalikoima on kasvanut ja laajentunut liitutaulusta internetiin. Mediakulttuurin historian omaksumisessakin populaarien mediatekstien käyttö ja niiden historian tulkinat alkavat kehystää opetusta ja opetusmateriaalia. Historiallinen "muisti" tallentuu ja välittyy esimerkiksi television historiallisten puku- ja interiöörispektaakkeleiden tai sotakuvausten kautta. Populaarikulttuurin representaatioissa mediateknologiaa merkityksellistetään yhä uudelleen. Sci fi -elokuvat luovat visioita tulevaisuuksien mediamaismista ja virtuaalituloista. Esitykset "ihmiskunnan historiasta" kirjoittavat myös mediakulttuurin historiaa ja alkavat ohjata ymmärrystämme siitä. "Kaikkihan tiedämme", miltä näyttää amerikkalainen 1950-luvun pikkukaupunki tai miten esi-ihmisiä illustroiva luolakansa asui. Hiljakkoin julkaistiin englantilainen tutkimus, jonka mukaan huomattava osa ihmisistä uskoi, että Hitler oli fiktiivinen henkilö. Ehkä enää ei tarvitakaan "oikeaa" historian kirjoitusta, kun nykymedian esitykset tuntuvat tyydyttävän menneisyyteen kohdistuvaa tiedon intressiä.

Kehittyvä luentojen opetusteknologia voi joustavasti sopeuttaa nykyopiskelijoita epäanalyttiseen kuvakavalkadiin. Kun ennen vitsailtiin, että "kalvoton on kelvoton", nykyisin "powerpointiton on potenssiton". Internetin käyttö mahdollistaa myös luennoilla linkittymisen musiikkiin, elokuviin ja populaareihin teksteihin. Mediakulttuurin historian opetuksen houkutus on ajautua massiivisiin multimedialisiin opetuspaketteihin, joiden edessä opettaja ja opiskelijat kumartavat esityksen loistokkuutta ja ovat voimattomia, kun kysytään analyysia. Näin rakentunut historiankuvaus on vaikuttava, ja asiakastyytyväisyys on korkea. Voiko kukaan olla tyytymätön, kun tarjolla on tavaratalovalikoima linkkejä ja esityksiä? Oma syysi, jos et osannut käyttää hyväksesi! Sinullehan annettiin webbiosoitte! Vastuu oppimisesta on "postmodernisoitunut" ja liunnut oppijoiden yksityisiksi kokemuksiksi.

Edellä kuvattu tilanne on tarkoituksellisesti kärjistetty. Kärjistyksen avulla yrittän korostaa mediakulttuurin historian analyttisen tarkastelun tärkeyttä. Tieteellisen opetuksen antaminen edellyttää analyttisen kokonaisuuden tuottamista, perustellun näkökulman tai näkökulmien valintaa, väistämättä myös rajamista. Yksi esitys ei voi ottaa vastuuta kaiken materiaalin esille tuomisesta. Mediahistorian opetus tulisikin mahdollisuuksien mukaan "viilentää", luopua mark-

kinoiden tavaratalovalikoiman esittelystä, näennäishistoriallisen materiaalin runsauden sarven äärellä vietettävistä bakkanaaleista. Kuinka tämä voisi käytännössä tapahtua?

Opiskelijoiden osallistaminen

Voimmeko tuottaa oppimateriaaleissa mediamaisemaa, jolla on ajallista, paikallista ja tilallista merkitystä niin kokemuksena kuin historian kirjoituksena? Yksi mahdollisuus on murtaa luento-median "kuumuus" osallistamalla opiskelijat historian kirjoittamiseen. Olen itse aloittanut luentokurssin mediakulttuurin historiasta jakamalla opiskelijat heti ryhmiin, jotka kirjoittavat ilman etukäteisaineistoa oman "tarinansa" mediakulttuurin historiasta. Näitä tarinoita tarkastellaan kriittisesti ja huomataan, että on monia mahdollisuuksia käsitteellistää mediahistoriaa. Seuraavaksi ryhmät laativat esityksiä "välinehistorioista". Näiden esitysten yhteydessä paljastuu, kuinka voimakkaasti esimerkiksi kouluopetuksen historian kuvaus on vaikuttanut valittuihin esitystapoihin. Opiskelijat voivatkin ryhtyä kyseenalaistamaan "vuosilukujanujen" ja "barometrien" luonnontieteellistä aikakäsitystä. Onko anekdoottien ja mentaalihistoriallisten, median tuottamien uhkien ja tunteiden analyysi valaisevampaa kuin faktakavalkadien muistaminen? Millaista visuaalista järjestystä historian elävöittämisessä käytetyt kuvat tuottavat?

Seuraavassa vaiheessa luennolle kutsuttiin asiantuntijoita kertomaan omasta näkökulmastaan mediahistoriaan, esimerkiksi elokuvan historiaan, television historiaan, havaitsemisen historiaan. Ryhmät tekivät jokaisen luennon loputtua analyysin esityksistä. Olen ehdottanut analyysia muun muassa ajan, paikan ja tilan näkökulmista. Muita hedelmällisiä ja kokoavia näkökulmia voisivat myös olla vaikka muisti ja sukupuolittuminen. Kevään 2004 luentosarjan osalta ryhmien analyysit onnistuivat yli odotusten. Yllättävästi(kin) kaikkein teoreettisin luento-osuus havaitsemisen historiasta herätti eniten keskustelua ja kiinnostusta. Havaitsevan ihmisen filosofia camera obscuran subjektikäsityksestä kyborgiin loi mediakulttuurin historiaan jännitettä ja visiota, joka puhuttelee nykyisen "tieto"yhteiskunnan ihmistä ja eritoten opiskelijaa, joka pyrkii ymmärtämään "informaatiotäjähdysten" syitä ja seurauksia.

Mediakulttuurin historian luennon oheismateriaalin muodostaa kirjallisuus ja mahdollisuus syventää tietoja internetin linkkien kautta. Kirjallisuuden osalta hyviä kokonaisesityksiä on vähän; erityisen silmiinpistävää on teknologiapainotteisten historioiden runsaus. Marshall McLuhanin *Ihmisen uudet ulottuvuudet* (1984) käy hyvin esimerkiksi klassisesta mediakulttuurin historian ymmärryksestä, joka ei synny detaljien luettelomisesta. Hannu Salmen *Atoompommilla kuuhun!* (1996) analysoi tekniikan mentaalihistoriaa – ja samalla myös mediateknologian historiaa – tunteiden ja kokemusten näkökulmasta. Jukka Sihvosen *Konelihan värinä* (2001) kohdentaa katseen ihmisen ja koneen kytkeytymisiin. Näihin lajoihin kysymyksiin on pyritty vastaamaan kattavasti melko tuoreessa median sosiaalishistoriallisen kehityksen kuvauksessa, jonka ovat koostaneet mediantutkimuksen ansioituneet konkarit Asa Briggs ja Peter Burke (*A Social History of the Media*, 2002). Briggsin ja Burkenkin työllä on selviä rajoituksia, muun muassa painottuminen nimenomaan angloamerikkalaisen median historiaan. Brittiläisen merenkulun saavutusten nostaminen yhdeksi tärkeäksi mediahistorialliseksi käännekohtaksi ei aina vakuuta kriittistä "reunavaltion" maakrapua.

Yksi mahdollinen mediakulttuurin historian kokoava näkökulma onkin median, välineen asema inhimillisen tietoisuuden ja toiminnan kehityksessä. Miten

ihmisen toiminta voidaan ymmärtää medioituneeksi; miten media kytkeytyy ajallisiin, paikallisiin ja tilallisiin ulottuvuuksiin; mikä median merkitys on ajan pituuden, lyhyden ja nopeuden näkökulmista; mitä globaali, glokaali ja lokaali ulottuvuus merkitsevät; mitä tilallisuus on julkisen ja yksityisen jännitteenä, vallankäyttönä ja esineellisenä tilana? Erityisen, valaisua vaativan katvealueen mediahistoriassa muodostaa naisten osuus erilaisten mediateknisten innovaatioiden keksimisessä, käyttöönotossa ja omaksumisessa sekä erilaisten mediakulttuurin traditioiden tuottamisessa ja kehittämisessä. Alkaen puheen ja oraalisen kulttuurin näkökulmasta sekä kulttuuristen kerrontatraditioiden analysoimisesta median "his storysta" voitaisiin päästä lähemmäksi "her storya". Tällaisten uusien analyttisten järjestysten kautta on mahdollista lukea toisin kertomuksia median historiasta. Juuri toisin lukemisen pitäisi olla nykyisen historian opetuksen ydinaiheesta.